

พหุณัยของคำว่า ‘อยู่’ ในภาษาลาว: การศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน

ธนานันท์ ตรงดี

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

E-mail: thanananneew@gmail.com

วันที่รับบทความ: 25 กันยายน 2563

วันแก้ไขบทความ: 22 พฤศจิกายน 2564

วันที่รับบทความ: 29 พฤศจิกายน 2564

บทคัดย่อ

คำว่า ‘อยู่’ ในภาษาลาวเป็นอีกคำหนึ่งที่มีหลายความหมาย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกความหมายของคำว่า ‘อยู่’ และศึกษากระบวนการการขยายความหมายของคำว่า ‘อยู่’ ในภาษาลาว โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีทางอรรถศาสตร์ปริชาน ข้อมูลที่นำมาศึกษาเป็นข้อความสั้นที่มีคำว่า ‘อยู่’ ปรากฏอยู่ โดยได้จากแบบเรียนภาษาลาว และฐานข้อมูลภาษาลาว ผลการศึกษาพบว่า ความหมายต้นแบบของคำว่า ‘อยู่’ ถูกขยายออกไปอีกหลายความหมาย รวมเป็น 7 ความหมาย จัดเป็นความหมายประจำคำ 4 ความหมาย ได้แก่ ‘อาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ ‘ดำรงชีวิตอยู่’ ‘ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ และ ‘อยู่กับที่’ จัดเป็นความหมายทางไวยากรณ์ 3 ความหมาย ได้แก่ ‘ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ ‘ดำเนินอยู่’ และ ‘มั่นใจ’ การขยายความหมายเกิดจากกระบวนการปริชาน 3 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการอุปลักษณ์ กระบวนการนามนัย และกระบวนการกลายเป็นอติวิสัย

คำสำคัญ: ภาษาลาว อรรถศาสตร์ปริชาน พหุณัย คำหลายความหมาย อยู่

Polysemy of 'Live' in Lao: A Cognitive Semantic Study

Thananan Trongdee

Department of Thai and Eastern Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Mahasarakham University

E-mail: trongdeethananan@gmail.com

Received: September 25, 2020

Revised: November 22, 2021

Accepted: November 29, 2021

Abstract

The word /juu33/ or 'to live' is another word with many meanings in the Lao language. Using the cognitive semantic approach as a theoretical framework, the purposes of this study are 1) to subcategorize the meanings of /juu33/ in Lao and 2) to investigate the processes for semantic extension of the meaning of /juu33/. Data were collected from short texts in Lao textbooks and Lao Corpus. The findings indicate that the prototypical meaning of /juu33/ has been extended into seven meanings. Four lexical meanings include 'to live somewhere', 'to live', 'to be somewhere' and 'to be still'. Three grammatical meanings are 'to be somewhere', 'to be going on', and 'to be certain'. The semantic extension of the prototypical meaning of /juu33/ involves three cognitive processes: metaphor, metonymy, and subjectification.

Keywords: Lao Language, Cognitive Semantics, Polysemy, Polyseme, to live

บทนำ

คำว่า ‘อยู่’ ในภาษาลาวเขียนเป็น ຢູ່ คำนี้เป็นหนึ่งในคำภาษาลาวที่มีหน้าที่หลายประการ ดังที่ไรท์ (Wright, 1966) ได้กล่าวถึงคำว่า ຢູ່ ว่าเป็นส่วนนำของวลีสถานที่ (an additional locative phrase) ดังตัวอย่างที่ (1) และ (2)

(1) ແມ່ ເຮັດວຽກ ຢູ່ ເຮືອນ

แม่ ทำงาน อยู่ เรือน
‘แม่ทำงานที่บ้าน’

(2) ຂ້ອຍ ພົບ ແອນ ຢູ່ ຕະຫຼາດ

ฉัน พบ แอน อยู่ ตลาด
‘ฉันเจอแอนที่ตลาด’

นอกจากนี้ ไรท์ยังระบุว่า ຢູ່ สามารถปรากฏท้ายประโยคเพื่อแสดงลักษณะอาการ (manner) ของกริยาหลัก (main verb) ได้ แต่ไรท์ก็ไม่ได้ให้ตัวอย่างไว้ การศึกษาหน้าที่ของคำว่า ຢູ່ ปรากฏในหนังสือไวยากรณ์ลาวของเอนฟิลด์ (Enfield, 2008) ซึ่งสามารถนำมากล่าวโดยสังเขป ดังนี้

คำว่า ຢູ່ ทำหน้าที่เป็นกริยาหลัก มีความหมายว่า ‘อยู่ที่ใดที่หนึ่ง’ (to be somewhere) ดังตัวอย่างที่ (3) หรือ ‘อาศัยที่ใดที่หนึ่ง’ (to live somewhere) ดังตัวอย่างที่ (4)

(3) ມັນ ຢູ່ ຕະຫຼາດ

มัน อยู่ ตลาด
‘มันอยู่ที่ตลาด’

(4) ມັນ ຢູ່ ວຽງຈັນ

มัน อยู่ เวียงจันทน์
‘มันอยู่ที่เวียงจันทน์’

คำว่า ຢູ່ เป็นตัวบ่งชี้ส่วนเติมต่อที่เป็นสถานที่ (a locative adjunct marker) ดังตัวอย่างที่ (5)

(5) เฒ๋น เลือย ไม้ อยู่ วัด

เขา เลือย ไม้ อยู่ วัด
'เขาเลือยไม้อยู่ที่วัด'

คำว่า **อยู่** เป็นตัวบ่งชี้การณลักษณะต่อเนื่อง (a present, ongoing, continuous state of affairs) มักปรากฏร่วมกับตัวบ่งชี้อื่น ๆ ที่มีความหมายคล้ายกันได้แก่ คำว่า **กำลัง** 'กำลัง' และ **ยัง** 'ยัง' ดังตัวอย่างที่ (6) – (7) หรือไม่ปรากฏร่วมกันก็ได้ ดังตัวอย่างที่ (8) – (9)

(6) น้ำ กำลัง เดือด อยู่

น้ำ กำลัง เดือด อยู่
'น้ำกำลังเดือดอยู่'

(7) ดววนี่ ช้าน้อย ยัง มี ลูกอ่อน อยู่

เดี๋ยวนี้ ช้าน้อย ยัง มี ลูกอ่อน อยู่
'เดี๋ยวนี้ ช้าน้อยยังมีลูกอ่อนอยู่'

(8) น้ำ เดือด อยู่

น้ำ เดือด อยู่
'น้ำเดือดอยู่'

(9) ดววนี่ ช้าน้อย มี ลูกอ่อน อยู่

เดี๋ยวนี้ ช้าน้อย มี ลูกอ่อน อยู่
'เดี๋ยวนี้ ช้าน้อยมีลูกอ่อนอยู่'

คำว่า **อยู่** เป็นคำอนุภาคแสดงการลดทอนหรือลดระดับของภาคแสดงหลัก (a particle expressing attenuation or downplaying of the main predication) ดังตัวอย่างที่ (10)

(10) เฒ๋น ทั๋น เก่ง อยู่

เขา เล่น เก่ง อยู่
'เขาเล่นเก่ง'

งานของไรท์ และเอนฟิลด์ตั้งที่กล่าวข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่าคำว่า **อยู่** จัดเป็นคำหลายหน้าที่ (polyfunctionality) อย่างชัดเจน

คำหลายหน้าที่สัมพันธ์กับพหุณัย (polysemy) ของคำ กล่าวคือ เมื่อคำใด ๆ เป็นคำหลายหน้าที่ คำนั้นย่อมมีพหุณัยหรือมีหลายความหมายตามไปด้วย การศึกษาพหุณัยของคำมีมานานแล้ว แต่ผู้ที่ให้ข้อสรุปว่าพหุณัยของคำเกิดจากกลไกทางปริชาน (cognitive mechanism) ของมนุษย์ คือ เทย์เลอร์ (Taylor, 1996 อ้างถึงในโสรัจ เรืองมณี, 2553) เทย์เลอร์ได้ให้ข้อสรุปว่า พหุณัยเกิดจากการขยายความหมายออกจากความหมายหลักหรือความหมายพื้นฐาน (basic sense) ความหมายพื้นฐานจะถูกขยายออกไปได้อีกหลายความหมาย ด้วยกระบวนการทางปริชานต่าง ๆ ความสัมพันธ์กันของแต่ละความหมายที่ถูกขยายออกมานั้น มีทั้งสัมพันธ์กันในแบบเครือข่าย (network) และสัมพันธ์กันในลักษณะห่วงโซ่ความหมาย (meaning chain) กล่าวคือ มีการขยายความหมายออกไปเป็นทอด ๆ

แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาพหุณัยของคำของนักภาษาศาสตร์ปริชาน มีพัฒนาการมาโดยตามลำดับและได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาพหุณัยของคำในภาษาไทย อาทิ งานของกวางบัณฑิต วงษ์ศรี (2547) ที่ศึกษาเครือข่ายความหมายของคำว่า *ออก* ในภาษาไทย พบว่ามีการขยายความหมายจากความหมายพื้นฐาน คือ ‘เคลื่อนที่จากภายในสู่ภายนอก’ ออกไปอีก 9 ความหมาย ได้แก่ ‘เริ่มต้นการกระทำ’ ‘เลิกสมาคม’ ‘พ้นสภาพ’ ‘ทำให้เกิดชีวิตใหม่’ ‘สร้างให้เกิดขึ้น’ ‘ง่าย’ ‘สำเร็จ’ ‘ค่อนข้าง’ และ ‘ชัดเจน’ การขยายความหมายดังกล่าวเกิดจากกระบวนการทางปริชาน 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการอุปลักษณ์ (metaphor) และกระบวนการนามนัย (metonymy) งานของจิรัชย์ หิรัญศรี (2550) ที่ศึกษาคำว่า *เอา* ในภาษาไทย พบว่ามีการขยายความหมายจากความหมายพื้นฐานออกไปอีก 8 ความหมาย รวมเป็น 9 ความหมาย และสามารถจัดกลุ่มความหมายเหล่านั้นเป็นประเภทของความหมายได้ 3 ประเภท ได้แก่ ความหมายประจำคำ เช่น ‘ย้ายวัตถุมาไว้กับตัว’ ‘ต้องการ’ และ ‘มีเพศสัมพันธ์’ เป็นต้น ความหมายทางไวยากรณ์ เช่น ‘ทำให้เกิด’ และความหมายทางวจนปฏิบัติ เช่น ‘ตั้งใจเลือก’ และ ‘ตัดบท’ เป็นต้น โดยการขยายความหมายดังกล่าวเกิดจากกระบวนการทางปริชาน 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการนามนัย และกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization) นอกจากนี้ยังมีงานของปิยะวดี คำสุวรรณ, คเชนทร์ ตัญศิริ และอุมาภรณ์ สังขมาน (2562) ที่ศึกษาคำว่า *ตาม* ในภาษาไทย งานของพิชชากร ตันวงศ์, คเชนทร์ ตัญศิริ และ มุกข์ดา สุขธรรมาจารย์ (2562) ที่ศึกษาคุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์และอรรถศาสตร์ของคำว่า *เปิด* ในภาษาไทย เป็นต้น

แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาพหุัยของคำที่นำมาใช้ในการศึกษา คำในภาษาไทยดังที่กล่าวข้างต้นนั้นใช้แนวคิดและทฤษฎีทางอรรถศาสตร์ปริชานหลายประการ แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีความหมายต้นแบบ (prototypical meaning) แนวคิดพหุัยแบบมีหลักการ (principled polysemy) ทฤษฎีพหุัย 4 ประเภท (four categories of polysemy) และแนวคิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ การใช้แนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวจะใช้ตามลำดับ กล่าวคือ ใช้ทฤษฎีความหมายต้นแบบเพื่อตัดสินก่อนว่า ความหมายใดเป็นความหมายต้นแบบหรือความหมายพื้นฐานของคำนั้น จากนั้นจะใช้แนวคิดพหุัยแบบมีหลักการมาจำแนกความหมายที่ขยายออกมาจากความหมายต้นแบบของคำนั้นว่าจัดได้จำนวนเท่าใด สุดท้ายจึงศึกษากระบวนการทางปริชานที่ใช้ขยายความหมายแต่ละความหมายด้วยทฤษฎีพหุัย 4 ประเภท พร้อมกับศึกษาการขยายความหมายทางไวยากรณ์ด้วยแนวคิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ รายละเอียดของแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้จะได้กล่าวถึงในส่วนที่เป็นกรทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทความนี้ต้องการหาคำตอบว่า คำว่า **อยู่** มีความหมายต้นแบบว่าอย่างไร มีการขยายความหมายของคำนี้ออกเป็นความหมายใดบ้าง เป็นจำนวนเท่าใด เป็นความหมายประจำคำจำนวนเท่าใด เป็นความหมายทางไวยากรณ์จำนวนเท่าใด และกระบวนการทางปริชานที่ใช้ขยายความหมายเหล่านั้นมีกระบวนการใดบ้าง โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาพหุัยของคำที่มีผู้นำมาใช้ในการศึกษา คำในภาษาไทยดังที่กล่าวแล้ว ผลของการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนภาษาลาว และสามารถนำไปใช้ในการกำหนดความหมายของคำว่า **อยู่** ในพจนานุกรมภาษาลาวได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อจำแนกความหมายของคำว่า **อยู่** 'อยู่' ในภาษาลาว
2. เพื่อศึกษากระบวนการปริชานที่ขยายความหมายต้นแบบของคำว่า **อยู่** 'อยู่'

ในภาษาลาว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญที่นำมาใช้วิเคราะห์คำว่า **อยู่** ในบทความนี้มี 5 เรื่อง ได้แก่ อรรถศาสตร์ปริชาน เกณฑ์การตัดสินความหมายต้นแบบ การจำแนกความหมายด้วยแนวคิดพหุัยแบบมีหลักการ ทฤษฎีพหุัย 4 ประเภท และแนวคิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์

1. อรรถศาสตร์ปริชาน

คำว่า *ปริชาน* ราชบัณฑิตยสถาน (2553) บัญญัติศัพท์จากคำว่า cognition และให้ความหมายของ *กระบวนการปริชาน* (cognitive process) ว่า

“กระบวนการเรียนรู้ซึ่งเริ่มจากการรับรู้สรรพสิ่งทางประสาทสัมผัส หลังจากนั้นมีการสร้างมโนทัศน์ (concept) จากการรับรู้สิ่งต่าง ๆ หลายครั้ง เช่น เมื่อเด็กเห็นแมวหลายๆ ครั้งก็เริ่มมีภาพของแมวในสมอง ซึ่งเป็นภาพทั่วไป ไม่เหมือนกับภาพของแมวแต่ละตัวที่มีลักษณะเฉพาะ ภาพที่สร้างขึ้นหรือมโนทัศน์เช่นนี้จะถูกโยงให้สัมพันธ์กับมโนทัศน์อื่น ๆ กลายเป็นระบบมโนทัศน์ ระบบมโนทัศน์หลายระบบมีความสัมพันธ์กัน และรวมกันเป็นองค์ความรู้ซึ่งถูกเก็บไว้ในสมอง ภาษา มีบทบาทสำคัญ ในกระบวนการปริชาน เพราะเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์สร้างมโนทัศน์ขึ้น เมื่อนั้นมนุษย์จะสร้างคำที่เรียกมโนทัศน์นั้นด้วย ระบบมโนทัศน์จึงประกอบด้วยคำศัพท์ที่สัมพันธ์กัน และองค์ความรู้ของสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้หากมนุษย์ไม่มีภาษาที่เป็นตัวแทนของระบบมโนทัศน์และใช้สื่อมโนทัศน์หรือสื่อทอมมโนทัศน์ไปยังสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม”

ความสนใจของนักอรรถศาสตร์ปริชานนั้น นันทนา วงษ์ไทย (2562) กล่าวว่า “นักอรรถศาสตร์ปริชานไม่ได้สนใจศึกษาความหมายของรูปภาษา แต่สนใจศึกษาความหมายในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจโครงสร้างมโนทัศน์และการสร้างมโนทัศน์ คำถามของนักอรรถศาสตร์ปริชานคือ ความหมายของรูปภาษาเปิดเผยให้เห็นระบบมโนทัศน์ของมนุษย์ได้อย่างไร โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือเพื่อช่วยให้เข้าใจการทำงานของระบบมโนทัศน์”

2. เกณฑ์การตัดสินความหมายต้นแบบ

เกณฑ์การตัดสินความหมายต้นแบบที่จะนำมาใช้ในการวิจัยนี้เป็นเกณฑ์ที่ไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2003 อ้างถึงใน นันทนา วงษ์ไทย, 2562) เสนอไว้ประกอบด้วย 5 เกณฑ์ และได้ใช้ตัวอย่างการศึกษาคำว่า *over* ในภาษาอังกฤษมาประกอบการอธิบาย กล่าวโดยสังเขป ดังนี้

1) การเป็นความหมายแรกทีพบในประวัติของคำนั้น (earliest attested meaning) คำว่า over ในความหมาย ‘เหนือ’ เป็นความหมายต้นแบบ เพราะคำว่า over มีความสัมพันธ์กับคำว่า upon ในภาษาสันสกฤตในความหมายว่า ‘สูงกว่า’ แสดงว่าเป็นความหมายที่มีมาตั้งแต่อดีต ดังนั้นความหมาย ‘เหนือ’ จึงเป็นความหมายต้นแบบของคำว่า over

2) การมีความเด่นในเครือข่ายทางความหมาย (predominance in the semantic network) คำว่า over มีความหมายจำนวน 15 ความหมาย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับความหมายว่า ‘เหนือ’ จึงกล่าวได้ว่าความหมาย ‘เหนือ’ เป็นความหมายต้นแบบของคำว่า over

3) การใช้ในคำประกอบ (use in composite form) คำว่า over ที่มีความหมาย ‘เหนือ’ สามารถนำไปประกอบเข้ากับคำนามเพื่อสร้างคำใหม่ เช่น overcoat หรือไปนำประกอบเข้ากับคำกริยาเพื่อสร้างคำใหม่ เช่น look over ดังนั้นความหมาย ‘เหนือ’ จึงเป็นความหมายต้นแบบของคำว่า over

4) ความสัมพันธ์กับบุพบทอื่น (relation to other particles) คำว่า over ที่มีความหมาย ‘เหนือ’ มีความสัมพันธ์กับบุพบทอื่นโดยจัดเป็นกลุ่มได้ ดังความสัมพันธ์ระหว่าง above, over กับ under, below ความหมาย ‘เหนือ’ จึงเป็นความหมายต้นแบบของคำว่า over

5) ความง่ายในการคาดการณ์การขยายความหมาย (ease of predicting sense extension) ความหมาย ‘เหนือ’ เป็นความหมายต้นแบบของคำว่า over เพราะเป็นความหมายความเป็นไปได้มากกว่าจะถูกขยายไปเป็นความหมายอื่นอีก

3. การจำแนกความหมายด้วยแนวคิดพหุนัยแบบมีหลักการ

ความหมายของคำที่ถูกขยายออกมาเป็นจำนวนหนึ่งนั้นจะถูกนำมาจำแนกและจำกัดจำนวนด้วยแนวคิดพหุนัยแบบมีหลักการของไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2003 อ้างถึงใน โสรจ เรืองมณี, 2553) ซึ่งประกอบด้วย 3 เกณฑ์ ได้แก่

1) เกณฑ์ด้านความหมาย (meaning criterion) ความหมายที่ขยายนั้นต้องเป็นความหมายพิเศษที่เพิ่มเติมเข้ามาซึ่งไม่ซ้ำกับความหมายอื่น เช่น ความหมายของคำว่า time ในตัวอย่าง

a) Time flies when you're having fun.

‘เวลาผ่านไปอย่างรวดเร็วเมื่อคุณสนุก’

b) Last night at the fair the time seemed to whiz by.

‘เมื่อคืนที่งานเวลาดูจะผ่านไปอย่างรวดเร็ว’

ความหมายของคำว่า time ใน a) หมายถึง ‘เวลาโดยทั่วไป’ ส่วน) time ใน b) หมายถึง ‘เวลาของกิจกรรม’ ดังนั้น จึงมีความหมายพิเศษต่างกัน

2) เกณฑ์ด้านการอธิบายโน้ตส์ (concept elaboration criterion) ความหมายที่ขยายนั้นมีข้อจำกัดในการเลือกคำที่มีความหมายบางประเภทมาปรากฏร่วม (semantic selection restriction) เช่น

a) Time flies when you're having fun.

‘เวลาผ่านไปอย่างรวดเร็วเมื่อคุณสนุก’

c) The time has vanished.

‘เวลานั้นหายไป’

คำว่า time ใน a) ปรากฏร่วมกับ fly แต่คำว่า time ใน c) ปรากฏร่วมกับ vanish ทั้งสองเลือกคำที่มีความหมายบางประเภทมาปรากฏร่วมต่างกัน จึงมีมโนทัศน์ต่างกัน

3) เกณฑ์ด้านไวยากรณ์ (grammatical criterion) ความหมายที่ขยายนั้นปรากฏในโครงสร้างหรือมีลักษณะทางทฤษฎีสัมพันธ์ที่ต่างจากความหมายอื่น เช่น (เครื่องหมาย * หมายถึงผิดไวยากรณ์)

*d) A time raced by. ‘เวลาผ่านไปอย่างรวดเร็ว’

e) A time will come when we'll finally have to address global warming.

‘เวลานั้นจะมาถึง เมื่อในที่สุดเราจะต้องจัดการกับภาวะโลกร้อน’

คำว่า time ใน d) ถ้าเติม article a จะผิดไวยากรณ์ แต่ time ใน e) เติม article a ได้ เพราะมีความหมายที่ต่างออกไป

4. ทฤษฎีพหุหน่วย 4 ประเภท

ทฤษฎีพหุหน่วย 4 ประเภทจะถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายว่าการขยายความหมายนั้น ๆ เกิดจากกระบวนการทางปริชาณประเภทใด ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เสนอโดยของไรเมอร์ (Riemer, 2005 อ้างถึงใน โสรัจ เรืองมณี, 2553) ไรเมอร์ใช้ตัวอย่างกลุ่มคำที่มีความหมายว่า ‘กระทบกันและมีผลต่อกัน’ เช่น knock, hit, smash, touch, strike เป็นต้น มาประกอบการอธิบาย ดังนี้

1) กระบวนการอุปลักษณ์ที่เกิดขึ้นกับความหมายแก่น (metaphor application to core meaning) กระบวนการประเภทนี้เป็นการเชื่อมโยงความหมายแบบข้ามแฉกความหมาย เช่น

- a) A thought has struck me.   ‘ความคิดอย่างหนึ่งปะทะฉัน’
- b) A rock has struck me.   ‘หินก้อนหนึ่งมาปะทะฉัน’

คำว่า thought ‘ความคิด’ ซึ่งมีความหมายเป็นนามธรรมและไม่ใช่สิ่งของ ถูกนำไปใช้กับ struck คำว่า thought จึงถูกเชื่อมโยงกับ rock ‘ก้อนหิน’ ซึ่งมีความหมายเป็นรูปธรรมและเป็นสิ่งของ จึงเป็นการเปรียบเทียบ thought ว่าเป็น rock ถือว่าเป็นกระบวนการอุปลักษณ์ เพราะสองสิ่งนี้อยู่ในแฉกความหมายต่างกัน

2) กระบวนการนามนัยแบบเน้นผลลัพธ์ (effect metonymy) กระบวนการประเภทนี้เป็นการนำผลลัพธ์มาแทนความหมายต้นแบบเดิม เช่น

- c) The soldier struck the head from the body.
‘ทหารตัดหัว (ศัตรู) ออกจากร่าง’

คำกริยา struck ในตัวอย่าง c) ไม่ได้หมายความว่า ‘ปะทะ’ แต่มีความหมายว่า ‘ขาดออก’ ซึ่งเป็นการนำผลลัพธ์มาแทนความหมายต้นแบบเดิม

3) กระบวนการนามนัยแบบอาศัยบริบท (contextual metonymy) กระบวนการประเภทนี้เป็นการขยายความหมายที่เกิดจากบริบทเฉพาะ เช่น

- d) I’ve knocked some girls in my time.
‘ฉันได้น็อกหญิงสาวจำนวนหนึ่งในชีวิตฉัน / ฉันมีสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงสาวจำนวนหนึ่งในชีวิตฉัน’

คำกริยา knocked ในตัวอย่างจะมีความหมายว่า ‘น็อก’ เมื่อกล่าวถึงในบริบทของการต่อสู้กัน แต่จะมีความหมายว่า ‘มีสัมพันธ์ทางเพศ’ เมื่อกล่าวถึงในบริบทของการมีเพศสัมพันธ์

4) กระบวนการนามนัยแบบเน้นส่วนประกอบย่อย (constituent metonymy) กระบวนการประเภทนี้เป็นการขยายความหมายโดยการนำส่วนประกอบย่อยของความหมายต้นแบบมาใช้ เช่น

e) Just then the squall struck up. ‘ครั้นแล้ว ลมกระโชกก็ฟุ้งขึ้น’

คำกริยา struck ในตัวอย่างเป็นแต่เพียงทิศทางการเคลื่อนที่ซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบย่อยของความหมายต้นแบบเท่านั้น

5. การกลายเป็นคำไวยากรณ์

เมื่อคำมีการขยายความหมายในเชิงไวยากรณ์ จะเรียกว่าเป็นการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization) ดังที่ราชบัณฑิตยสภา (2560) ได้จำกัดความไว้ว่า

“การที่คำเนื้อหาเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นคำไวยากรณ์หรือคำหน้าที่หรือตัวบ่งชี้ทางไวยากรณ์ ตัวอย่างคำกริยากลายเป็นคำบุพบท เช่น จาก ใน เขาจากเธอไป อย่างไม่มีวันกลับ กลายเป็นคำบุพบท จาก ใน จากข้อมูลทั้งหมด สรุปได้ว่า.. คำนามกลายเป็นคำบุพบท เช่น ของ ใน ฉันกำลังจะไปซื้อของ กลายเป็นคำบุพบท ของ ใน หนังสือของฉันหายไปเล่มหนึ่ง คำนาม การ ซึ่งหมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ทำ เช่น ใน ไม่เอาการเอางาน กลายเป็นหน่วยคำที่เป็นตัวบ่งชี้คำ นามธรรมหรืออาการนามที่แปลงมาจากคำกริยา เช่น การกิน การทำงาน การพัฒนา คำกริยา going to ‘ไป’ กลายเป็นตัวบ่งชี้อนาคตกาล เช่น I’m going to finish it next week.”

6. แนวคิดกระบวนการใช้อัตวิสัย

แนวคิดอีกแนวคิดหนึ่งนอกเหนือจากทฤษฎีพหุนัย 4 ประเภทที่สามารถนำมาใช้อธิบายกระบวนการขยายความหมายและการกลายเป็นคำไวยากรณ์ได้ เป็นแนวคิดกระบวนการใช้อัตวิสัย (subjectification) ของทรอกอต (Traugott, 1989) อ้างถึงใน โสรจ เรืองมณี, 2553) ซึ่งกล่าวโดยสังเขปได้ว่า คำซึ่งมีความหมายประจำคำอยู่แล้ว เมื่อปรากฏในบางบริบทอาจมีความหมายรอง หรือความหมายข้างเคียงซึ่งเป็น

¹ คำเนื้อหาเป็นคำที่มีความหมายชัดเจนในตัวเอง ได้แก่ คำนาม คำกริยา คำคุณศัพท์ คำวิเศษณ์ เช่น เด็ก ข้าว โรงเรียน เดิน ทำงาน เหลือเกิน (ราชบัณฑิตยสภา, 2560) ส่วนคำไวยากรณ์เป็นคำที่มีความหมายทางไวยากรณ์แต่ไม่มีความหมายประจำคำหรือความหมายเนื้อหา ทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์ทางวากยสัมพันธ์ได้แก่คำกำกับนาม คำบุพบทตัวกำหนด คำช่วยกริยา และคำสันธานเช่นใน ที่ของและแต่นั้น (ราชบัณฑิตยสภา, 2560)

ความหมายเชิงวัจนปฏิบัติ หรือเรียกว่าเป็นความหมายเชิงการใช้ (usage based) ความหมายนี้เกิดจากการอนุมาน (inference) การใช้รูปภาษานั้นในสถานการณ์จริง ต่อมาความหมายเชิงการใช้จะพัฒนากลายเป็นความหมายประจำคำ การพัฒนาในลักษณะดังกล่าว ทรอกอตเรียกว่า “กระบวนการใช้อัตวิสัย”

ตัวอย่างที่แสดงว่า be going to กำลังจะกลายเป็นคำไวยากรณ์ มีหลักฐานปรากฏในประโยค ดังนี้

f) The council sat upon it, and were going to order a search of all the houses about the town. ‘สภาได้ถกกันในเรื่องนั้น และกำลังไปสั่งการค้นบ้านทุกบ้านรอบ ๆ เมือง’

ประโยคนี้ปรากฏในเอกสารประวัติของกษัตริย์ชาร์ลส์ เมื่อก่อนปี ค.ศ. 1680 เป็นหลักฐานว่า ความหมายของ be going to ซึ่งมีความหมายว่าเคลื่อนที่ มาแต่เดิม กำลังเปลี่ยนเป็นความหมายทางไวยากรณ์มากขึ้น เพราะ be going to ปรากฏในบริบทที่อนุมานด้วยอัตวิสัยได้ว่ามีความหมายแสดงเวลาในอนาคต ต่อมา be going to ได้กลายเป็นคำไวยากรณ์อย่างสมบูรณ์ เพราะปรากฏร่วมกับประธานที่ไม่มีชีวิตและเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น

g) It seems as if it were going to rain. ‘ดูเหมือนกับว่าฝนกำลังจะตก’

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นข้อความที่มีคำว่า **อยู่** จากแบบเรียนภาษาลาวชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ของกระทรวงศึกษาธิการและกีฬา และฐานข้อมูลภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Languages Library Corpus) เฉพาะส่วนที่เป็นภาษาลาว จากเว็บไซต์ www.sealang.net (2020)

2. แยกข้อมูลที่มีคำว่า **อยู่** เป็นส่วนประกอบในคำหรือสำนวนที่ไม่ใช่คำเดี่ยวหรือคำมูลออกไป เช่นคำว่า **อยู่แล้ว** ‘แน่นอน’ **อยู่บ่อย** ‘จู่ ๆ’ เป็นต้น

3. นำข้อมูลซึ่งเป็นข้อความที่มีคำว่า **อยู่** เฉพาะคำที่เป็นคำมูล (simple word) มาจำนวน 1,000 ข้อความ

4. จำแนกความหมายของคำว่า **ຢູ່** โดยใช้เกณฑ์ความหมายต้นแบบ และเกณฑ์พหุนัยแบบมีหลักการของไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2003) โดยมีผู้ช่วยซึ่งเป็นเจ้าของภาษาลาว 2 ท่าน

5. จัดกลุ่มความหมายของคำว่า **ຢູ່** เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ความหมายประจำคำและความหมายทางไวยากรณ์

6. วิเคราะห์กระบวนการขยายความหมายต้นแบบของคำว่า **ຢູ່** โดยใช้ทฤษฎีพหุนัย 4 ประเภทของไรเมอร์ (Riemer, 2005) และแนวคิดกระบวนการกลายเป็นอัตวิสัยของทรอกอท (Traugott, 1989)

7. นำเสนอผลการศึกษาความหมายและการขยายความหมายของคำว่า **ຢູ່** ในภาษาลาวแบบพรรณนาวิเคราะห์

ความหมายและกระบวนการขยายความหมายของคำว่า **ຢູ່** ‘อยู่’ ในภาษาลาว

เมื่อได้นำประโยคในภาษาลาวที่มีคำว่า **ຢູ່** จำนวน 1,089 ประโยคมาวิเคราะห์แล้วพบว่า **ຢູ່** มีความหมาย 2 ชนิด ได้แก่ ความหมายประจำคำจำนวน 4 ความหมายและความหมายไวยากรณ์จำนวน 3 ความหมาย ซึ่งเกิดจากกระบวนการขยายความหมายดังจะกล่าวต่อไป

1. ความหมายประจำคำของคำว่า **ຢູ່**

1.1 คำว่า **ຢູ່** ในความหมายว่า ‘อาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’

คำว่า **ຢູ່** เป็นกริยาหลักและมีสถานที่ตาม จัดให้เป็นคำกริยาสถานที่ และมีความหมายว่า ‘อาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ ซึ่งเป็นความหมายพื้นฐานหรือความหมายต้นแบบ ดังตัวอย่างที่ (11) - (13)

(11) ຂ້ອຍ ຢູ່ ວຽງຈັນ

ฉัน อยู่ เวียงจันทน์

‘ฉันอยู่เวียงจันทน์’

(12) ວັກຮະທິງ ຢູ່ ໃນ ບ່າ ໃກ້ ທົ່ງນາ

วัวกระทิง อยู่ ใน บ่່า ใกล้ ทุ่งนา

‘วัวกระทิงอยู่ในบ่່าใกล้ทุ่งนา’

(13) ຍຸງ ມັກ ຢູ່ ບ່ອນມິດ ແລະ ຮົກເຮື້ອ

ยุง ชอบ อยู่ ที่มีต และ รกรุงร้าง

‘ยุงชอบอยู่ที่มีตและรกรุงร้าง’

คำว่า **อยู่** ในความหมายว่า ‘อาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ เป็นความหมายพื้นฐานหรือความหมายต้นแบบ เนื่องจากเป็นกริยาที่มีสถานที่ที่เป็นรูปธรรม มีประธานเป็นมนุษย์หรือสัตว์ที่กระทำการนี้ได้ และอาศัยอยู่ค่อนข้างถาวร จึงเป็นความหมายที่โดดเด่นกว่าความหมายอื่น

1.2 คำว่า **อยู่** ที่เป็นกริยาหลักมีความหมายว่า ‘ดำเนินชีวิตอยู่’

คำว่า **อยู่** เป็นกริยาหลัก ไม่มีสถานที่ตาม และมีความหมายว่า ‘ดำเนินชีวิตอยู่’ ดังตัวอย่างที่ (14) และ (15)

(14) **ລາວໜຸ່ມ ເຍາວຊນ ທີ່ ພອມ ຢູ່ ໃນ ໄລຍະ ຈະເລີນ ເຕີບໂຕ**

คนหนุ่ม เยาวชน ที่ กำลัง อยู่ใน ระยะ เจริญเติบโต
‘คนหนุ่มเยาวชนที่กำลังอยู่ในระยะเจริญเติบโต’

(15) **ພໍ່ບຸ່ ແມ່ຍ່າ ທີ່ ຍັງ ຢູ່ ນັ້ນ ມາ ໂກນ ໜ້າ ໃຫ້ ເຈົ້າສາວ**

ปู่ ย่า ที่ ยัง อยู่ นั้น มา โกน หน้า ให้ เจ้าสาว
‘ปู่ย่าที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นมาโกนหน้าให้เจ้าสาว’

คำว่า **อยู่** ในความหมายว่า ‘ดำเนินชีวิตอยู่’ ไม่มีสถานที่ตาม หรือมีสถานที่ตามที่เป็นนามธรรม ดังตัวอย่าง (14) ‘อยู่ในระยะเจริญเติบโต’ ถูกเปรียบกับสถานที่จริง และตัวอย่าง (15) ‘ปู่ย่าที่ยังอยู่’ หมายถึง ‘ยังมีชีวิตอยู่ในโลก’ กล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการอุปลักษณ์ และความหมายของ **อยู่** ถูกลดความเป็นต้นแบบต่างจากเดิมมากขึ้น จึงถือว่า ‘ดำเนินชีวิตอยู่’ เป็นการขยายความหมายของ **อยู่** ที่เกิดจากกระบวนการอุปลักษณ์

1.3 คำว่า **อยู่** ที่มีความหมายว่า ‘ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’

คำว่า **อยู่** ที่มีความหมายว่า ‘ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ ทำหน้าที่เป็นกริยาหลักและมีสถานที่ตาม จัดเป็นคำกริยาสถานที่ (locative verb) แต่ไม่จำกัดว่าประธานจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ดังตัวอย่างที่ (16)

(16) **ສວນ ດອນ ນີ້ ຢູ່ ດິນພູ**

สวน ชนิด นี้ อยู่ ดินภูเขา
‘สวนชนิดนี้อยู่เชิงเขา’

คำว่า **อยู่** สามารถปรากฏเป็นกริยารองในหน่วยสร้างกริยาเรียงได้
ดังตัวอย่างที่ (17) และ (18)

(17) **หมา เข้า ไป นอน อยู่ โพรง โคนต้นไม้**

หมา เข้า ไป นอน อยู่ โพรง โคนต้นไม้

‘หมาเข้าไปนอนอยู่ในโพรงโคนต้นไม้’

(18) **กบ นั่งยอง ๆ อยู่ บนฝั่ เพื่อ อะไร**

กบ นั่งยอง ๆ อยู่ บนฝั่ เพื่อ อะไร

‘กบนั่งยอง ๆ อยู่บนฝั่เพื่ออะไร’

คำว่า **อยู่** สามารถตามด้วยบุพบทวลีแสดงสถานที่ที่ตั้งตัวอย่างที่ (19)
และ (20)

(19) **ฉัน ไป พักตัว อยู่ ที่ โรงพยาบาล**

ฉัน ไป พักตัว อยู่ ที่ โรงพยาบาล

‘ฉันไปพักตัวอยู่ที่โรงพยาบาล’

(20) **ไก่ บิน ขึ้น นอน อยู่ บน กิ่งไม้**

ไก่ บิน ขึ้น นอน อยู่ บน กิ่งไม้

‘ไกบินขึ้นนอนอยู่บนกิ่งไม้’

ความหมายว่า ‘ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ ถือว่าเป็นส่วนย่อยของ
ความหมาย ‘อาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ ดังนั้นกระบวนการปริชานที่ขยายความหมายเช่นนี้
ถือว่าเป็นกระบวนการนามนัยแบบเน้นส่วนย่อย

1.4 คำว่า **อยู่** ในความหมายว่า ‘อยู่กับที่’

คำว่า **อยู่** ในความหมายว่า ‘อยู่กับที่’ หรือ ‘อยู่เช่นเดิม’ เป็นกริยารอง
ในหน่วยสร้างกริยาเรียงแบบแสดงผล² ดังตัวอย่างที่ (21) และ (22)

² คำว่าหน่วยสร้างกริยาเรียงแบบแสดงผลใช้ตามกึ่งกาญจน์ เทพกาญจนา (2549) ตัวอย่างอื่นของกริยา
เรียงแบบแสดงผล เช่น *ร้องเพลงไพเราะ ทำอาหารอร่อย นั่งไม่ติด* เป็นต้น คำกริยาตัวที่สองเป็นตัวแสดงผล
ของคำกริยาตัวแรก

(21) **อินทอ บอดทอ บ่มิแรง ยินบ่อยู่ เบนตัน**

เวียนหัว ปวดหัว ไม่มีแรง ยืนไม่อยู่ เป็นต้น
'เวียนหัว ปวดหัว ไม่มีแรง ยืนไม่อยู่ เป็นต้น'

(22) **ย้อบ ลอบลุม ักบะเบิด ไว้ บ่ อยู่**

เป็นเพราะ ควบคุม ักบะเบิด ไว้ ไม่ อยู่
'เป็นเพราะควบคุมักบะเบิดไว้ไม่อยู่'

ความหมายว่า 'อยู่กับที่' หรือ 'อยู่เช่นเดิม' ถือว่าเป็นการขยาย จากความหมาย 'ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' อีกทอดหนึ่งเรียกได้ว่า มีความสัมพันธ์กันแบบ โข้ความหมาย กระบวนการปริชานที่ขยายจากความหมาย 'ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' มาเป็นความหมายว่า 'อยู่กับที่' หรือ 'อยู่เช่นเดิม' ถือว่าเป็นกระบวนการนามนัยแบบเน้น ผลลัพธ์

2. ความหมายไวยากรณ์ของคำว่า อยู่

2.1 คำว่า **อยู่** ที่เป็นกริยาบ่งชี้สถานที่ในส่วนเติมต่อท้ายประโยค

คำว่า **อยู่** เป็นกริยาในส่วนเติมต่อได้ ซึ่งส่วนเติมต่อ (adjunct) หมายถึง หน่วยภาษาในโครงสร้างวลี หรือประโยค ที่ไม่ใช่หน่วยแกน จะปรากฏหรือไม่ปรากฏ ก็ไม่ทำให้ใจความหลักของวลีหรือประโยคที่เป็นหน่วยแกนผิดไป ส่วนเติมต่อ อาจเปลี่ยนตำแหน่งได้ เช่นในประโยค *ตอนเย็นเขาเดินเล่นในสวน เขาเดินเล่นในสวน ตอนเย็น* คำว่า *ในสวน ตอนเย็น* เป็นส่วนเติมต่อ (ราชบัณฑิตยสภา, 2560) คำว่า **อยู่** ในส่วนเติมต่อท้ายประโยค ทำหน้าที่บ่งชี้สถานที่ มีความหมายว่า 'ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' ดังตัวอย่างที่ (23) และ (24)

(23) **ครู ใ้ นักรรณ ะธิด บิดเฝ้าหัด อยู่ เรือน**

ครู ให้ นักเรียน ทำ แบบฝึกหัด อยู่ เรือน
'ครูให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดที่บ้าน'

(24) **เจ้าจ้าว จัด เบน แถอ ท่าง ักน วา หนึ่ง อยู่ ต่อหน้า ครู**

พวกเขา จัด เป็น แถว ห่าง กัน วา หนึ่ง อยู่ ต่อหน้า ครู
'พวกเขาจัดเป็นแถวห่างกันหนึ่งวา ข้างหน้าครู'

หลังคำว่า **อยู่** อาจปรากฏคำบุพบทซึ่งเป็นตัวบ่งชี้สถานที่เช่นกัน ดังตัวอย่างที่ (25)

(25) ເສືອ ກັບ ໝູ ແລ່ນ ໄລ່ ກັນ ຢູ່ ໃນ ຄອກ
ເສືອ ກັບ ໝູ ວິ່ງ ໄລ່ ກັນ ຢູ່ ໃນ ຄອກ
'ເສືອກັບໝູວິ່ງໄລ່ກັນໃນຄອກ'

ສ່ວນຕິດຕໍ່ປາກກູດັນປະໂຫຍດໄດ້ ດັ່ງຕ້ວຍ່າງທີ່ (26)

(26) ຢູ່ ຫ້ອງຮຽນ ລາວ ຕັ້ງໃຈ ພັງ ຄຳອະທິບາຍ ຂອງ ຄູ
ຢູ່ ຫ້ອງຮຽນ ເຂາ ຕັ້ງໃຈ ພັງ ຄຳອະທິບາຍ ຂອງ ຄູ
'ໃນຫ້ອງຮຽນ ເຂາຕັ້ງໃຈພັງຄຳອະທິບາຍຂອງຄູ'

ຫຼັງຄຳວ່າ ຢູ່ ອາດປາກກູຄຳບຸກພທທີ່ເປັນຕົວບັງຊັສຖານທີ່ເຊ່ນກັນ
ດັ່ງຕ້ວຍ່າງທີ່ (27)

(27) ຢູ່ ໃນ ສວນ ພໍ່ແມ່ ຂອງ ລາວ ໄດ້ ປູກ ຜັກ ຫຼາຍ ລະນິດ
ຢູ່ ໃນ ສວນ ພໍ່ແມ່ ຂອງ ເຂາ ໄດ້ ປູກ ຜັກ ຫຼາຍ ລະນິດ
'ໃນສວນ ພໍ່ແມ່ຂອງເຂາໄດ້ປູກຜັກຫຼາຍລະນິດ'

ຄຳວ່າ ຢູ່ ເປັນກຣິຍາບັງຊັສຖານທີ່ໃນສ່ວນຕິດຕໍ່ໃຫ້ກັບຄຳນາມໃນນາມວລີໄດ້
ດັ່ງຕ້ວຍ່າງທີ່ (28) ແລະ (29)

(28) ນ້ຳ ຢູ່ ຫ້ວຍ ໄຫຼ ແຮງ ຈົນ ໄດ້ຍິນ ສຽງ ດັງ ທາດງ
ນ້ຳ ຢູ່ ຫ້ວຍ ໄຫຼ ແຮງ ຈົນ ໄດ້ຍິນ ເສີຍ ດັງ ຄຣິນ ງ
'ນ້ຳໃນຫ້ວຍໄຫຼແຮງຈົນໄດ້ຍິນເສີຍດັງຄຣິນ ງ '

(29) ເອ້ອຍ ເຄີຍ ລູຍ ນ້ຳ ຫາ ຫອຍໂຂ່ງ ຢູ່ ຫ້ວຍ
ພີ່ສາວ ເຄຍ ລູຍ ນ້ຳ ຫາ ຫອຍໂຂ່ງ ຢູ່ ຫ້ວຍ
'ພີ່ສາວເຄຍລູຍນ້ຳຫາຫອຍໂຂ່ງໃນຫ້ວຍ'

ຫຼັງຄຳວ່າ ຢູ່ ມີຄຳບຸກພທບັງຊັສຖານທີ່ໃນນາມວລີໄດ້ ດັ່ງຕ້ວຍ່າງທີ່ (30)

(30) อาชีพ ทุ่มตัว อยู่ใน ลอบถัว ของ เจ้า แฉ่ม ทยั ?

อาชีพ ทุ่มตัว อยู่ใน ครอบครวั ของ คุณ คือ อะไร
'อาชีพหลักในครอบครวัของคุณคืออะไร'

ความหมายว่า 'ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' ที่เป็ความหมายไวยากรรม ถือว่าเป็นส่วนขยายมาจากความหมาย 'ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' ที่เป็ความหมายประจำ คำในข้อ 1.3 ดังนั้นกระบวนการปริชานที่ขยายความหมายเช่นนี้ถือว่าเป็นกระบวนการ เป็นอัติวิสัย ซึ่งเป็นความหมายที่เกิดจากการใช้คำว่า อยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ คำว่า อยู่และสถานที่ ในข้อ 1.3 ดังตัวอย่าง (17) **เขาเข้าไปนอน อยู่โถงเตงัวไม้** ไม่สามารถตัด **อยู่โถงเตงัวไม้** ออกไปได้เพราะจะทำให้ความหมายไม่สมบูรณ์ แต่คำว่า อยู่และสถานที่ ในข้อ 2.1 ดังตัวอย่าง (25) **เรือกับขมแฉ่มไว้กับ อยู่ในอวก** ซึ่งเป็น ส่วนเติมต่อ สามารถตัด **อยู่ในอวก** ออกไปได้

2.2 คำว่า อยู่ ที่เป็คำวิเศษณ์บ่งชี้การณลักษณะต่อเนื่อง

คำว่า อยู่ ที่เป็คำวิเศษณ์³ ทำหน้าที่เป็ตัวบ่งชี้การณลักษณะต่อเนื่อง (marker of progressive aspect) คำว่า *การณลักษณะ* เป็ศัพท์บัญญัติของคำว่า aspect ซึ่งราชบัณฑิตยสภา (2560) ให้ความหมายว่า

“ประเภททางไวยากรรมที่ระบุลักษณะหรือสภาพของเหตุการณ์ ณ เวลาใดเวลา หนึ่งซึ่งแสดงโดยคำกริยาไวยากรรมแต่ละภาษาจะมีวิธีแสดงการณลักษณะแตกต่างกัน เช่น ในภาษาอังกฤษ มีการแสดงการณลักษณะต่อเนื่อง (progressive) ด้วยกริยา to be กับ รูปกริยาขยายปัจจุบัน (present participle) เช่น John is walking. มีการแสดงการณ ลักษณะสมบูรณ์ (perfect; perfective) ด้วยกริยา to have กับรูปกริยาขยายอดีต (past participle) เช่น We have finished our work. ในภาษาไทยมีวิธีแสดงการณลักษณะต่อ เนื่องด้วยคำว่า กำลัง...อยู่, กำลัง, อยู่ ร่วมกับคำกริยา เช่น ใน ประโยค *เขากำลังกินข้าว อยู่ เขากำลังกินข้าว เขากินข้าวอยู่* และแสดงการณลักษณะสมบูรณ์ด้วยคำว่า *แล้ว* เช่น ในประโยค *เขากินข้าวแล้ว*”

³ คำวิเศษณ์ (adverb) ในภาษาไทย คือ คำที่ปรากฏหน้าหรือหลังคำกริยา เช่น คำว่า *จะ ไม่ คง ก็ เพิ่ง* ซึ่ง ปรากฏหน้ากริยา และคำว่า *กัน ทันที เหลือเกิน แปล้ จี๊วะ ชิก ๆ เอง แล้ว ไป* ซึ่งปรากฏหลังกริยา คำวิเศษณ์ ยังทำหน้าที่เชื่อมประโยคในสัมพันธ์สารได้ เช่น *อย่างไรก็ตาม ดังนั้น กล่าวคือ ฯลฯ* (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2553)

ส่วนซาอีต (Saeed, 1997) ได้กล่าวถึงการณลักษณะว่าเป็นการมอง ลักษณะของเหตุการณ์ตามความคิดของผู้พูด ผู้พูดมองเหตุการณ์ในหลายลักษณะ เช่น ลักษณะสมบูรณ์ (complete) หรือลักษณะไม่สมบูรณ์ (incomplete) ลักษณะไม่ใช้ เวลา (no time) หรือลักษณะมีช่วงเวลา (perceptible period) หรือลักษณะที่เกิดซ้ำ ๆ (repeated) ในช่วงเวลาหนึ่ง เป็นต้น

คำว่า **ຢູ່** ทำหน้าที่เป็นตัวบ่งชี้การณลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ ทำหน้าที่เป็นตัวบ่งบอกลักษณะของเหตุการณ์ว่ากำลัง ‘ดำเนินอยู่’ และด้วยเหตุที่เป็นคำวิเศษณ์จึงไม่ปรากฏคำว่า **ບໍ່** ‘ไม่’ ข้างหน้าคำว่า **ຢູ່** ได้ คำว่า **ຢູ່** ที่เป็นคำวิเศษณ์ปรากฏดังตัวอย่างที่ (31) และ (32)

(31) ໝູ ດຸນ ນາ ແລ້ວ ສ່ວນ ໝາ ນອນ ເລີຍ ຢູ່

หมู ดุน นา แล้ว ส่วน หมานอน เฉย ຢູ່
‘หมูดุนนาแล้ว ส่วนหมานอนเฉยอยู่’

(32) ເບີງ ຍອດ ອະນຸສາວະລີ ມີ ຮູບດາວ ໜ່ວຍ ໜຶ່ງ ຕິດ ຢູ່

บน ยอด อนุสาวรีย์ มี รูปดาว ดวง หนึ่ง ติด ຢູ່
‘บนยอดอนุสาวรีย์มีรูปดาวดวงหนึ่งติดอยู่’

เนื่องจากคำว่า **ຢູ່** ทำหน้าที่บ่งชี้การณลักษณะต่อเนื่อง จึงมักปรากฏร่วมกับ คำวิเศษณ์ที่เป็นตัวบ่งชี้การณลักษณะต่อเนื่องเช่นเดียวกัน ได้แก่ คำว่า **ພວມ** ‘กำลัง’ **ກຳລັງ** ‘กำลัง’ และ **ຍັງ** ‘ยัง’ ดังตัวอย่างที่ (33) - (35)

(33) ທ້າວທອງເພັດ ພວມ ຕັ້ງໃຈ ຂຽນ ໜັງສື ຢູ່

นายทองเพชร กำลัง ตั้งใจ เขียน หนังสือ อยู่
‘นายทองเพชรกำลังตั้งใจเขียนหนังสืออยู่’

(34) ແມ່ ກຳລັງ ສົງ ຂ້າວ ຢູ່

แม่ กำลัง สง ข้าว อยู่
‘แม่กำลังสงข้าวอยู่’

(35) ທຸກ ຄົນ ນຸ່ງ ເສື້ອກັນໜາວ ແລ້ວ ກໍ ຍັງ ຮູ້ສຶກ ໜາວ ຢູ່

ทุก คน นุ่ง เสื้อกันหนาว แล้ว ก็ ยัง รู้สึก หนาว อยู่
‘ทุกคนนุ่งเสื้อกันหนาวแล้ว ก็ยังรู้สึกหนาวอยู่’

คำว่า **อยู่** ในความหมายว่า ‘ดำเนินอยู่’ ถือว่าเป็นการขยายจากความหมาย ‘อยู่กับที่’ อีกทอดหนึ่งเรียกได้ว่า มีความสัมพันธ์กันแบบไขว้ความหมาย กระบวนการปริชานที่ขยายจากความหมายว่า ‘อยู่กับที่’ มาเป็น ‘ดำเนินอยู่’ ถือว่าเป็นกระบวนการกลายเป็นอรรถวิสัย เนื่องจากใช้ความหมายรอง หรือความหมายข้างเคียง ‘อยู่เช่นเดิม’ มาเป็นความหมายว่า ‘ดำเนินอยู่’ ดังกล่าว

2.3 คำว่า **อยู่** ที่เป็นคำวิเศษณ์บ่งชี้ทัศนภาวะ

คำว่า **อยู่** ที่เป็นคำวิเศษณ์ ทำหน้าที่บ่งชี้ทัศนภาวะ คำว่า *ทัศนภาวะ* เป็นศัพท์บัญญัติจากคำว่า modality ซึ่งราชบัณฑิตยสภา (2560) ได้ให้ความหมายว่า

“ประเภททางไวยากรณ์ที่แสดงทัศนคติ มุมมอง จุดยืน หรือความรู้สึกของผู้พูดต่อสิ่งที่พูดในประโยค เช่น แสดงความมั่นใจ ความไม่มั่นใจ ความเป็นไปได้ ความเป็นไปไม่ได้ หรือสมมุติ ความเชื่อว่าสิ่งที่พูดเป็นความจริง หรือเป็นเพียงการสันนิษฐาน ฯลฯ ตัวบ่งชี้ทัศนภาวะเรียกว่าคำแสดงทัศนะ ซึ่งในบางภาษามีรูปเป็นหน่วยคำเติม บางภาษามีรูปเป็นรูปติด (clitics) บางภาษาเป็นคำหรือวลี ถ้าเป็นคำหรือวลีกรรมเรียกว่าคำแสดงทัศนะ (modal)...”

สำหรับคำว่าคำแสดงทัศนะนั้น ราชบัณฑิตยสภา (2560) ได้ให้ความหมายว่า “คำที่แสดงทัศนคติ มุมมอง จุดยืน หรือความรู้สึกของผู้พูดต่อสิ่งที่พูดในประโยค เช่น แสดงความมั่นใจ ความไม่มั่นใจ ความเป็นไปได้ ความเป็นไปไม่ได้ หรือสมมุติ ความเชื่อว่าสิ่งที่พูดเป็นความจริง หรือเป็นเพียงการสันนิษฐาน ฯลฯ ตัวอย่างคำแสดงทัศนะ เช่น *อาจ, ควร, ต้อง, น่า, ดูเหมือน, บางที, ค่อนข้าง, แน่ ๆ, may, might, can, could, should, must, would, probably, likely, certainly*”

คำว่า **อยู่** ทำหน้าที่บ่งชี้ทัศนภาวะประเภทแสดงความมั่นใจต่อเนื้อหาที่พูดในประโยค ดังตัวอย่างที่ (36)

(36) ลาว **อยู่** เรือน **อยู่**

เขา อยู่ เรือน อยู่
‘เขาอยู่บ้าน (แน่นอน)’

ตัวอย่างที่ (36) **อยู่** คำแรกเป็นคำกริยา ส่วน **อยู่** คำที่สองเป็นคำวิเศษณ์ และสามารถปรากฏร่วมกับคำว่า **จะ** ‘จะ’ ซึ่งเป็นคำวิเศษณ์แสดงทัศนภาวะความมั่นใจเช่นเดียวกันได้ ดังตัวอย่างที่ (37)

(37) ลาว จะ ไป ตะຫາດເຈົ້າ ຢູ່
เขา จะ ไป ตลาดเช้า อยุ่
'เขาจะไปตลาดเช้าอยู่'

คำว่า **ຢູ່** ที่ในข้อนี้ เอนฟิลด์จัดให้เป็นคำอนุภาคแสดงการลดทอนหรือลดระดับของภาคแสดงหลักดังตัวอย่างที่ (10) ส่วนผู้เขียนไม่จัดให้เป็นคำอนุภาค⁴ เพราะคำอนุภาคลงท้ายจะต้องปรากฏท้ายสุดของประโยคเท่านั้น ไม่สามารถมีคำชนิดอื่นตามมาได้ แต่คำว่า **ຢູ່** ที่ในข้อนี้เป็นคำวิเศษณ์ขยายกริยา และสามารถมีคำลงท้ายหรือคำวิเศษณ์ด้วยกันตามมาได้อีก จึงไม่จัดให้เป็นคำอนุภาค

คำว่า **ຢູ່** ที่แสดงทัศนภาวะความมั่นใจ ถือว่าเป็นการขยายจากความหมาย 'อยู่กับที่' หรือ 'อยู่เช่นเดิม' อีกทอดหนึ่ง จึงเรียกได้ว่า มีความสัมพันธ์กันแบบโซ่ความหมาย กระบวนการปริชานที่ขยายจากความหมายว่า 'อยู่กับที่' หรือ 'อยู่เช่นเดิม' มาเป็น 'มั่นใจ' ถือว่าเป็นกระบวนการกลายเป็นอติวิสัย เนื่องจากใช้ความหมายรองหรือความหมายข้างเคียงมา 'อยู่เช่นเดิม' เป็นความหมายว่า 'มั่นใจ' ต่อเนื้อหาในถ้อยคำที่พูดดังกล่าว

สรุปผลการวิจัย

ผลของการวิจัยในบทความนี้ได้ให้คำตอบว่า คำว่า **ຢູ່** ในภาษาลาว มีความหมายต้นแบบว่า 'อาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' จากความหมายต้นแบบนี้มีการขยายความหมายด้วยกระบวนการทางปริชานหลายกระบวนการ ทำให้มีความหมายประจำคำเพิ่มอีก 3 ความหมาย ได้แก่ 'ดำรงชีวิตอยู่' 'ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' และ 'อยู่กับที่' มีความหมายทางไวยากรณ์อีก 3 ความหมาย ได้แก่ 'ปรากฏอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง' 'ดำเนินอยู่' และ 'มั่นใจ' การขยายความหมายเกิดจากกระบวนการปริชาน 3 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการอุปลักษณ์ กระบวนการนามนัย และกระบวนการกลายเป็นอติวิสัย กล่าวได้ว่า พหุณัยหรือการมีหลายความหมายของคำว่า **ຢູ່** ในภาษาลาวนั้นเกิดจากกระบวนการทางปริชานอันซับซ้อน

⁴ คำอนุภาค (particle) ในภาษาไทยเป็นคำที่ปรากฏหน้าสุดหรือหลังสุดของถ้อยคำ (utterance) ซึ่งมักเป็นประโยค คำอนุภาคไม่ได้มีความสัมพันธ์กับคำใดคำหนึ่งในประโยค คำที่หลายคนเรียกว่าคำลงท้ายประโยคและคำอุทาน ในที่นี้เรียกว่าคำอนุภาค เช่น *เฮ้ย ไชโย เกออะ เว้ย แหม นะ คะ ฯลฯ* (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2553)

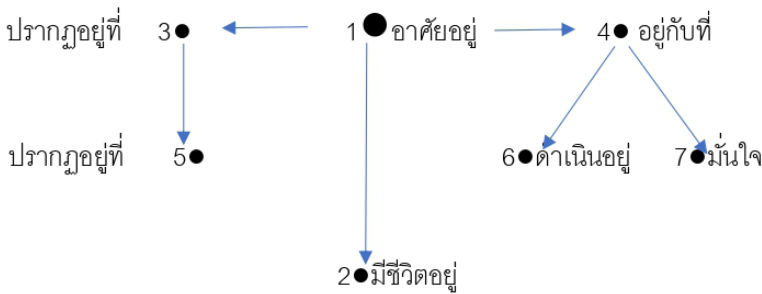
อภิปรายผลการวิจัย

พหุหน่วยหรือการมีหลายความหมายของคำว่า **อยู่** ในภาษาลาวที่เกิดจากกระบวนการทางปริชานอันซับซ้อนนั้น สามารถที่จะนำแนวคิดเครือข่ายความหมาย (semantic network) ของไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2003 อ้างถึงใน จิรัชย์ หิรัญศรี, 2550) มาใช้แสดงเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นได้

คำว่า **อยู่** ในภาษาลาวมีความหมายต้นแบบว่า ‘อาศัยอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง’ ใช้สัญลักษณ์เป็นวงกลมสีดำขนาดใหญ่แทนโหนด (node) จากความหมายต้นแบบมีการขยายออกไปโดยใช้สัญลักษณ์เป็นวงกลมสีดำขนาดเล็กลง ได้แก่ ความหมายที่ 2 ‘มีชีวิตรอยู่’ ความหมายที่ 3 ‘ปรากฏอยู่ที่’ และความหมายที่ 4 ‘อยู่กับที่’ ซึ่งเป็นการขยายแบบรัศมี (radial network) ส่วนความหมายที่ 5 ‘ปรากฏอยู่ที่’ ความหมายที่ 6 ‘ดำเนินอยู่’ และความหมายที่ 7 ‘มันใจ’ เป็นการขยายแบบห่วงโซ่เพราะเป็นการขยายออกไปอีกทอดหนึ่ง

ภาพ 1

แผนภาพเครือข่ายความหมายของคำว่า**อยู่**

แม้แผนภาพเครือข่ายความหมายของไทเลอร์และเอแวนส์ จะสามารถแสดงภาพที่ชัดเจนในระดับหนึ่ง แต่ไม่ได้แสดงกระบวนการปริชานไว้ด้วย ผู้ที่นำไปใช้สามารถที่จะปรับปรุงได้โดยใช้ลูกศรต่างกันระหว่างกระบวนการอุปลักษณ์ กระบวนการนามนัย และกระบวนการกลายเป็นอัติวิสัย หรือสามารถใช้อักษรย่อแทนผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า แนวคิดทฤษฎี และวิธีการศึกษาที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในบทความนี้มีความเหมาะสม และสะท้อนให้เห็นธรรมชาติของพหุหน่วยของคำในภาษามนุษย์ว่ามีความซับซ้อนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อาทิ / เช่น สามารถใช้ในการจัดทำพจนานุกรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้นิยามหรือความหมายของคำในภาษาลาว

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสามารถนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับคำว่า ‘อยู่’ ในภาษาไทยถิ่นอีสาน และคำว่า ‘อยู่’ ในภาษาไทยมาตรฐานเพื่อประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนภาษาลาวต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กวางบัณฑิต วงษ์ศรี. (2547). **เครือข่ายความหมายของคำว่า ‘ออก’ ในภาษาไทย: การศึกษาแนววรรณศาสตร์ปริชาน**. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา. (2549). **หน่วยสร้างกริยาเรียงต้นแบบในภาษาไทย. ใน หน่วยสร้างที่มีข้อขัดแย้งในไวยากรณ์ไทย**. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรัชย์ หิรัญรัต. (2550). **การศึกษาความหมายของคำว่า ‘เอา’ ในภาษาไทย**. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2562). **อรรถศาสตร์ปริชานเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: บริษัทเวิร์คคอลลฟรินท์จำกัด.
- ปิยะวดี คำสุวรรณ, คเชนทร์ ตัญศิริ และอุมาภรณ์ สังขมาน. (2562). **การศึกษาคำว่า ตาม ในภาษาไทย**. *วารสารวรรณวิทัศน์*, 19(2), 179-207.
- พิชชากร ต้นวงศ์, คเชนทร์ ตัญศิริ และมุกข์ดา สุขธาราจาร. (2562). **คุณสมบัติทาง วากยสัมพันธ์และอรรถศาสตร์ของคำกริยาพื้นฐาน เปิด ในภาษาไทยที่ ปรากฏร่วมกับศัพท์เฉพาะทาง: การศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน แบบอิงฐานข้อมูล**. *วารสารวิจัย*, 7(2), 39-58.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2560). **พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ทั่วไป ฉบับราชบัณฑิตยสภา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา. (2011). **แบบเรียน ภาษาลาว ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา.
- สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา. (2013). **แบบเรียน ภาษาลาว ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2**. เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา.
- สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา. (2015). **แบบเรียน ภาษาลาว ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1**. เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา.

- โสรัจ เรืองมณี. (2553). ความหมายของคำว่า duoc ‘ได้’ ในภาษาเวียดนาม: การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2553). ชนิดของคำในภาษาไทย: การวิเคราะห์ทางวากยสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เอเอ็สพี.
- Enfield, N.J. (2007). *A Grammar of Lao*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Riemer, N. (2005). *The Semantic of Polysemy: Reading Meaning in English and Warlpiri*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Saeed, I. John. (2000). *Semantics*. Beijing: Blackwell Publishers Ltd.
- Traugott E. Closs. (1989). On the rise of epistemic meanings in English: an example of subjectification in semantic change. *Language*, 65, (1), 31-55.
- Tyler, A. & C. Evans. (2003). *The Semantic of English Preposition: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright, Pamela Sue. (1994). A Lao Grammar for Language Learners. *วารสารภาษาและภาษาศาสตร์*, 13 (พิเศษ), 1-95.

การสัมภาษณ์

- สมพาวัน แก้วบุตดา. (การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มีนาคม 2563). อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.
- สมเพ็ด แสงจัน. (การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มีนาคม 2563). อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.